

УДК 94 (3): 378.016:378.4 (477.83-25)

ОЛЕКСАНДР БАНДРОВСЬКИЙ

**ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ
У ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ**

У статті розглянуто процес становлення студій з історії стародавнього світу у Львівському університеті в ХХ ст. Започатковані у 1920 р. із створенням кафедри стародавньої історії, вони набули особливого розвитку після 1944 р. У цей час на кафедрі історії стародавнього світу та археології, а пізніше історії стародавнього світу і середніх віків працювали І. Вейцківський, І. Старчук, Ю. Гроссман, І. Лісовий, основним напрямком досліджень яких була антична історія. Традиції антикознавства у Львівському університеті продовжує доц. О. Бандровський.

Ключові слова: Львівський університет, історія стародавнього світу, антикознавство

Викладання історії стародавнього світу в Львівському університеті започатковано у 1920 р. із створенням кафедри стародавньої історії. Очолив її проф. К. Хілінський. Дуже швидко навколо кафедри згуртувалося чимало спеціалістів (С. Вітковський, Є. Мантойфель, Р. Ганшинець). Останній був співредактором знаменитого журналу "Еос".

У міжвоєнне двадцятиріччя у Львові розпочаті сходознавчі студії. З цією метою у 1924 р. створено дві кафедри: кафедру монгольської філології, яка вивчала історію Далекого Сходу, та кафедру історії та філології мусульманського Сходу. Серед відомих учених цього історичного напрямку в університеті працювали професори Зигмунд Смогожевський та Владислав Кетвич.

Встановлення радянської влади та початок Другої світової війни призвели до значних змін у Львівському університеті. 1 грудня 1939 р. Львівський університет імені Яна Казимира перейменовано у Львівський державний університет, якому 8 січня 1940 р. присвоєно ім'я Івана Франка. Вивчення стародавньої історії на історичному факультеті покладено на відповідну кафедру, яку очолив професор Казімеж Маєвський.

27 липня 1944 р. створена кафедра історії стародавнього світу та археології, яку очолив колишній завідувач кафедри Саратовського університету (1937-1941 рр.), учень відомого античника В. Сергєєва – Іван Іванович Вейцківський (1900-1977 рр.). Здобувши освіту в Черкаській

гімназії, він успішно закінчив педагогічний інститут у м. Енгельсі (1932 р.), а згодом навчався в аспірантурі Московського Інституту історії, філософії та літератури (1934-1937 рр.).

На кафедрі з 1944 по 1949 рр. працював відомий львівський вчений Іван Данилович Старчук. Закінчивши Львівський університет у 1930 р., він захистив дисертацію на тему “Античні скульптури доби Вілланова” у 1931 р. Відзначився ще до війни під час дослідження Успенського собору в Крилосі (Галич) у 1936-1937 рр., жертовника Енея на вівтарі Миру Августа в Римі¹.

У 1949 р. об'єднано кафедру історії стародавнього світу і археології та кафедру історії середніх віків, яку очолив проф. І. Вейцківський. Упродовж тривалого періоду, практично до самої смерті розвиток антикознавства на кафедрі був пов'язаний з працями цього вченого. В стінах Львівського університету він зріс як учений, захистивши у 1960 р. докторську дисертацію, сформувався як талановитий лектор і здібний педагог.

Кафедра в цей час забезпечувала читання курсів історії первісного суспільства, методики археологічних досліджень, основ археології, історії стародавнього світу, розроблялись і читались спеціальні курси “Південно-Східна Європа в III-II тис до н. е” (М. Смішко), “Археологія Греції та Риму” (І. Старчук), “Повстання рабів в Італії і Сіцилії в II-I ст. до н. е.” (І. Вейцківський), “Скіфи” (І. Старчук).

Таким чином, у 1950-х роках сформувався науковий колектив, який міг вирішувати складні наукові й методичні завдання. Відтоді на кафедрі досить плідно велась робота у двох напрямках – історії античності та середньовіччя. У 1953 р. на кафедру прийшов кандидат історичних наук Юрій Миронович Гроссман. І хоч за фахом він був медієвіст, кафедра вимагала, щоб історію стародавнього Сходу читав він. З 1955 по 1990 рр. цей курс викладав Ю. Гроссман. Курс історії стародавньої Греції та Риму читав сам І. Вейцківський.

Зрозуміло, що об'єднання кафедр покликано метою заповнити прогалину, оскільки значна частина археологів відійшла від навчального процесу. Польські вчені виїхали у Польщу, і тільки посилення медієвістичного профілю дало змогу зберегти потенціал науковців.

Наукова проблематика кафедр визначалась роботами І. Вейцківського з проблеми “Міжнародні відносини у Західному Середземномор'ї II-I ст. до н. е.”. До досліджень суто антикознавчого напрямку належали праці І. Вейцківського. У 1959 р він опублікував узагальнену монографію, яка давала чітку картину стану розробки теми². В 1960 р. І. Вейцківський захистив докторську дисертацію “Західне Середземномор'я в III ст. до н. е. (До історії міжнародних відносин в античному світі (282-219 рр. до н. е.)”. Дослідження І. Вейцківського про боротьбу Риму з Карфагеном за панування у Західному Середземномор'ї не тільки пролило світло на античні джерела, а й внесло корективи у розуміння самої суті цього конфлікту, з'ясування причин його виникнення, змісту і, відповідно, наслідків, відкрило перед

молодими дослідниками нові напрями пошуку – йдеться, зокрема, про карфагенську агресію в Іберії у період Другої Пунічної війни, про соціально-політичну боротьбу італійських общин, а також про роль римського та італійського плебсу в зазначений період³. І. Вейцківський у своїй монографії поставив завдання звільнити виклад згаданих вище подій від традиційних проримських концепцій. У першій частині роботи подається характеристика джерел до вивчення історії Мессанського конфлікту і I Пунічної війни (Полібій, Діодор, Діон Кассій, Зонара, Тіт Лівій та епітоматори), а також історії зовнішньої політики країн Західного Середземномор'я в 241-219 рр. до н. е.⁴ Даючи оцінку античній традиції, дослідник доходить висновку про низку негативних її моментів: недостатність, надмірний лаконізм, різноманітність щодо вірогідності, суперечливість, причому остання має проримський характер. Достовірнішими для автора джерелами для вивчення Мессанського конфлікту і I Пунічної війни є Полібій, Діодор, Діон Кассій і Зонара. Та сама проримська тенденція характерна для джерел з історії взаємовідносин Риму з Карфагеном у період між I і II Пунічними війнами. Оригінальною є версія автора щодо Сагунтинського конфлікту. Цей конфлікт, на думку І. Вейцківського, виник не з ініціативи Ганнібала чи карфагенського уряду, а з ініціативи римлян, що втручалися у внутрішні справи Сагунту і тим самим порушили договір 226 р. до н. е. Ганнібал не був організатором розбрату. Вивчення історії конфлікту показує, що звинувачувати Ганнібала і карфагенський уряд у віроломстві, як це роблять історики, немає жодних підстав.

Зрозуміло, що крім цих проблем у наукові плани кафедри входила робота і над іншими історичними сюжетами. І. Вейцківський в 1951-1955 рр. займався темами “Стародавні західно-слов'янські племена в світлі античної і ранньовізантійської історіографії”, “Рабство в стародавньому Римі в епоху розквіту рабовласницького способу виробництва” (1952-1957 рр.).

Друга проблема, над якою багато років працював І. Вейцківський, стосувалася вивчення античних джерел та їх інтерпретації щодо повстань рабів у Італії та Сицилії в II-I ст. до н. е. Дослідник справедливо зауважував, що повстання рабів у Сицилії в 137-132 та 104-100 рр. до н. е. і повстання під проводом Спартака не були єдиними виступами та винятковими явищами в історії Пізньої Республіки⁵. Дослідником виявлено відомості про цілу низку порівняно невеликих повстань, що певною мірою підготовляли зазначені великі повстання рабів: уже перше десятиліття II ст. до н. е. відзначене двома повстаннями рабів – у Лаціумі (198 р. до н. е.) і в Етрурії (196 р. до н. е.), у другому десятилітті II ст. до н. е. простежується значне поживлення активності рабів, яке вилилося у так зване Апулійське повстання (185 р. до н. е.).

Розглядаючи джерела з історії повстань рабів у другій половині II ст. до н. е. в Сицилії та Італії, І. Вейцківський дійшов висновку, що в розповіді античних авторів про повстання проявлялися дві традиції – грецька

(Посідоній, Діодор, Страбон) і римська (Лівій та його епітоматори). З них достовірнішою, на думку дослідника, слід вважати грецьку традицію, яка тяжіє до об'єктивного відтворення подій. Певним доповненням до цієї розвідки є стаття про стан вивчення джерел з історії Спартаківського повстання 73-71 рр. до н. е., яка, як й інші статті з цієї проблеми, мала на меті створення наукової праці про Спартака⁶.

І. Вейцківський є автором окремих статей історіографічного характеру⁷, а також багатьох статей Української радянської енциклопедії, які не тільки проливають світло на багатогранність інтересів дослідника, але й ставлять своїм завданням розширити кругозір студентства.

Тридцять три останні роки життя дослідника пов'язано з Львівським університетом. З 1949 по 1970 р. він очолював кафедру історії стародавнього світу і середніх віків, а з 1971 р. був професором цієї кафедри.

Наукові розвідки І. Вейцківського відомі й за кордоном, зокрема у колишній НДР. Повнішу характеристику його наукової та педагогічної діяльності містять відповідні публікації⁸.

У 1973 р. на кафедру прийшов випускник Львівського університету, І. Лісовий, учень відомої епіграфістки та антикознавця Е. Соломонік. Його наукові інтереси пов'язані з дослідженнями історії Херсонеса⁹. В 1984 р. він захистив кандидатську дисертацію на тему "Військова справа античного Херсонесу". З 1975 р. забезпечував читання курсу історії стародавньої Греції, а з 1977 р. – історії стародавнього Риму. Після захисту він активно займався розробкою історіографічних проблем¹⁰.

Викладачами кафедри читались спецкурси "Джерела до історії стародавньої Греції і стародавнього Риму", "Зовнішня політика Риму в III ст. до н. е." (І. Вейцківський), а також курси допоміжних і спеціальних дисциплін, серед яких епіграфіка, палеографія, сфрагістика, нумізматики, хронологія, архівознавство, історична географія та ін. При кафедрі працювали студентські наукові гуртки з питань історії стародавнього світу, історії середніх віків, археології. Спеціалізація при кафедрі розширилася за тематикою "Історія стародавнього світу та середніх віків", яка була запроваджена на заочній формі навчання.

Наприкінці 70-х – на початку 80-х рр. минулого століття на кафедрі дуже гостро стояла проблема підготовки кадрів у зв'язку з виходом кількох викладачів на пенсію (А. Лозинський, З. Калініна) та смертю І. Вейцківського. У 1975-1976 навчальному році при кафедрі перестала існувати спеціалізація зі стародавньої і середньовічної історії. Останній випуск за профілем кафедри був у 1981 р. За скеруванням з цього випуску на кафедру прийшов О. Бандровський. Кафедра уклала договір про співробітництво з кафедрою історії стародавнього світу Московського університету. Науковим керівником О. Бандровського став професор В. Кузішкін. У 1978-1984 рр. при кафедрі існувала лише спеціалізація з археології. Проте для студентів читались і такі спецкурси як "Археологічні

дослідження стародавнього Сходу” (проф. Ю. Гроссман) та “Археологічні дослідження стародавньої Греції та Риму” (доц. І. Лісовий).

Провівши чималу роботу, кафедра змогла зберегти належний рівень, і в 1984 р. спеціалізація по кафедрі була відновлена. Почалось розроблення нових спецкурсів та дисциплін спеціалізації. З кінця 1980-х рр. на кафедрі були запроваджені такі спецкурси: “Етнокультурні зв’язки населення України в період переходу від первісної епохи до цивілізації” (проф. М. Пелещин), “Криза Римської імперії і формування ранньофеодальних держав в Центральній та Західній Європі” (асист. О. Бандровський), які читалися для майбутніх істориків-античників та медієвістів.

У 1970-80-х роках кафедра плідно працювала в галузі науково-методичної роботи. Багато з робіт Ю. Гроссмана та І. Лісового стали певними еталонами не тільки для студентів університету, але й для багатьох вузів України. До того ж це були україномовні видання¹¹. Серед найважливіших публікацій того часу: практикум “Історія стародавнього світу” (Львів, 1985), підготовлений Ю. Гроссманом та І. Лісовим¹², навчальний посібник І. Лісового “Вивчення античності в Чехословацькій Соціалістичній Республіці” (Київ, 1989).

Кафедра підтримувала контакти з іншими науковими установами та навчальними закладами. У другій половині 1980-х років посилювались наукові зв’язки Львівського університету в галузі археології, античності та середньовіччя з Московським, Кишинівським, Ужгородським та Чернівецьким університетами. Зокрема, підписано договір про наукову співпрацю з Московським та Білоруським університетами, Інститутом археології Словацької Академії наук. На кафедрі проводились наукові конференції (I, II та III-ті читання пам’яті С. Лур’є). Члени кафедри брали участь у багатьох наукових конференціях міжнародного, всесоюзного та республіканського рівнів. У 1986 р. за активною участю університету організована всесоюзна школа-семинар з вивчення етнокультурних та етносоціальних процесів першої половини I тис. н. е. у східнокарпатському та суміжних регіонах. На проведених у 1986 р. (м. Ужгород) і 1988 р. (м. Львів) першій і другій сесіях розглянуто низку важливих проблем¹³. Це співробітництво давало вагомі результати. У 1988 р. після навчання у річній аспірантурі Московського університету захистив кандидатську дисертацію О. Бандровський¹⁴. На кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків окремі спецкурси та лекції читали запрошені провідні вчені та науковці: “Класичне рабство” проф. В. Кузішін (Московський університет), „Пунічні війни” доц. К. Ревяко (Білоруський університет), “Повстання рабів під проводом Спартака” проф. Ю. Заборовський (Івано-Франківський університет). На початку 1990-х років кафедра знову переживала процес зміни кадрів. У 1989 р. завідувачем кафедри став М. Пелещин. У 1990 р. вийшов на пенсію Ю. Гроссман, а в 1991 р. – виїхав на роботу в Чехію І. Лісовий. З 1991 р. курс історії стародавньої Греції та Риму почав читати

О. Бандровський, курс історії Стародавнього Сходу – доц. А. Козій, а з 1998 р. – доц. Р. Берест. У 1998 р. захистив кандидатську дисертацію О. Петrenchко (науковий керівник – доц. О. Бандровський)¹⁵.

Антична проблематика на кафедрі в 1990-ті роки представлена працями доцента О. Бандровського. Крім проблеми стосунків племен Карпатського регіону з античною цивілізацією¹⁶, він досліджував грецьку міфологію та типологію стародавніх цивілізацій¹⁷. Підручник “Історія стародавнього світу”, написаний О. Бандровським, визнано базовим підручником для шостого класу загальноосвітніх шкіл України. Згодом він написав посібник для вчителів “Методика викладання історії стародавнього світу в середній школі (Львів, 2002).

З 2004 р. дослідник працює над дисертацією “Зовнішня політика Римської імперії в I-III ст. н. е.” в докторантурі Львівського університету. З 2005 р. в цільовій докторантурі при кафедрі перебуває і доцент Дрогобицького педагогічного університету О. Петrenchко. Усе це обнадіює, що традиції антикознавства на кафедрі археології та історії стародавнього світу Львівського національного університету імені Франка будуть продовжені.

OLEXANDR BANDROVS'KYJ

STUDY OF THE HISTORY OF ANCIENT WORLD IN LVIV UNIVERSITY

Process of the foundation of studies of the history of antique world in Lviv University in XX century is analyzed in the paper. This research began in 1920, when the chair of ancient history was founded, and rising after 1944. I. Vejckivskij, I. Starchuk, Ju. Grossman worked on the chair of ancient history and Middle Ages at that time, and the general direction of their investigations was antique history. Now this tradition is continued by O. Bandrovskij.

Key words: L'viv University, history of ancient world, studies of antique history.

¹ *Старчук І. Д.* Вражіння з побуту в Лондоні // *Життя і знання*. 1932. Ч. 15. С. 442; *Старчук І. Д.* Маґа́тек і willa Horatiusa na tle eпоki // *Przegląd klasyczny*. 1936. № 2. S. 413-444; *Старчук І. Д.* Ornament roślinny na Ara Pacis Augustae // *Przegląd klasyczny*. 1937. № 3. S. 399-420; *Старчук І.* Zum Figurenfries der Ara Pacis Augustae // *Hermanion*. Munchen, 1938. Fasc. 6.

² *Вейцківський І. І.* Зовнішня політика країн Західного Середземномор'я в 264-219 рр. до н. е. Львів, 1959.

³ *Кавтарія Г.* Карфагенская агрессия в Иберии во время второй Пунической войны (III в. до н. э.) // *Вестник отделения общественных наук СССР*. 1970. № 4. С. 96-103.

⁴ *Вейцківський І. І.* Зовнішня політика... С. 5-45.

⁵ *Вейцківський І. І.* До історії повстання рабів 198 року до н. е. в Лаціумі // *Наукові записки Львівського університету*. Т. 1. Серія історична. Львів, 1946. Вип. 2. С. 150.

⁶ *Вейцківський І. І.* До історії Спартаківського повстання 73-71 рр. до н. е. // *Вісник Львівського університету*. Серія історична. Львів, 1969. Вип. 5. С. 98-99; *Вейцківський І. І.* До біографії Спартака // *Вісник Львівського університету*. Серія історична. Львів, 1971. Вип. 7. С. 82-89; *Вейцківський І. І.* Про стан вивчення джерел

Спартаківського повстання 73-71 рр. до н. е. // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1973. Вип. 9. С. 132-143.

⁷ Вейцкивский И. И. Кафедра классической филологии Львовского госуниверситета в 1946-1947 гг. // ВДИ. 1948. № 3. С. 182-183.

⁸ Лісовий І. О., Пелецишин М. А. І. І. Вейцківський – дослідник античної історії // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1984. Вип. 20. З історії стародавності та археології. С. 78-81; Петречко О. Антикознавство у Львівському державному університеті ім. І. Франка у другій половині ХХ ст. // Дрогобицький краєзнавчий збірник. Дрогобич, 1998. Вип. III. С. 253-258.

⁹ Граффити античного Херсонеса (на чернолакових сосудах). К., 1978.

¹⁰ Лісовий І. А. Дослідження античної історії і культури на Україні (1917-1978) // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1980. Вип. 16. С. 3-27; Лісовий І. А. Питання античної історії в історіографії Німецької Демократичної Республіки 70-80-х років // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1983. Вип. 19. С. 60-66.

¹¹ Гроссман Ю. М. Як працювати над письмовими роботами з історії стародавнього світу та історії середніх віків. Львів, 1974.

¹² Гроссман Ю. М., Лісовий І. А. Практикум з історії стародавнього світу. Львів, 1985.

¹³ Этнокультурные и этносоциальные процессы в конце I тыс. до н. э. – первой половины I тыс. н. э. на юго-западе УССР и сопредельных регионах: Тезисы докладов II сессии всесоюзной школы-семинара. 10-13 ноября 1988. Львов, 1988.

¹⁴ Бандровський А. Г. Взаимоотношения Римской империи с племенами Карпатского региона в I-III вв. н. э. Автореф. дис.... канд. ист. наук. М., 1988.

¹⁵ Петречко О. М. Еволюція внутрішньої та зовнішньої політики Римської імперії в I ст. н. е. Автореф. дис.... канд. ист. наук. Львів, 1998.

¹⁶ Бандровський О. Г. Античні автори про Карпати // Carpatica. Карпатський збірник. Ужгород, 1993. Вип. 1. С. 5-17; Бандровський О., Петречко О. Зовнішня політика Августа та Тіберія у сучасній англо-американській історіографії // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1996. Вип. 31. С. 3-9; Бандровський О. Зовнішня політика Римської імперії та етнічна ситуація в карпатському регіоні в добу правління династії Антонінів (96-192 рр.) // Okres lateński i rzymski w Karpatach polskich. Materiały z konferencji. Krosno, 2004. S. 609.

¹⁷ Бандровський О. Г. До проблеми типологічних особливостей перших цивілізацій // Carpatica. Карпатський збірник. Ужгород, 1998. Вип. 5. С. 45-54; Бандровський О. Г. Типологія розвитку європейських суспільств доби перших цивілізацій // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1998. Вип. 33. С. 22-30; Бандровський О. Г. Грецький міф: методи історичного дослідження та особливості інтерпретації // Вісник Львівського університету. Серія історична. Львів, 1999. Вип. 34. С. 43-54.

Стаття надійшла до редколегії 20.09.2005

Прийнята до друку 10.10.2005